

ESEMÉNY, HÁLÓZAT, SZEMIÓZIS

A POLITIKAI KOMMUNIKÁCIÓ TÖRTÉNETÉNEK MEGÍRTHATÓSÁGÁRÓL

Kiss Balázs

(MTA TK Politikatudományi Intézet)

ÖSSZEFOGLALÓ

A tanulmány a 2014-ben indult *Politikai kommunikáció Magyarországon, 1990–2015* című kutatás elméleti és módszertani kiindulópontjait mutatja be. A kutatás végső célja egyfajta történeti leírás az elmúlt huszonöt év politikai kommunikációjának alakulásáról. A módszer az események, tehát a politika hétköznapiságát feldúló történések körül kialakult kommunikációs folyamatokat tekinti kiindulópontjainak. Az események kommunikálásának nyomaiból hivatkozási és diszkurzív hálózatok rajzolhatók, amelyek elvezethetnek a kommunikáló politikai közösségek feltérképezéséhez. A hálózatelemzést szemiotikai vizsgálattal kiegészítve jutunk el az átfogó magyar politikai közösség és az egyes kisebb politikai közösségek definiálásához.

Kulcsszavak: politikai kommunikáció ■ társadalmi szemiotika ■ történetírás

A kerek évfordulók vonzzák a történeti összefoglalókat a politikatudományban is. Ilyenkor számos áttekintő munka készül, ám ezek úgy történetiek, hogy ritkán foglalokoznak a történeti megírhatóság mikéntjével, annak elméleti és módszertani kérdéseivel. Pedig egy korszak bemutatása már nem egyszerűen egy szaktudományos probléma illusztrálása múltbeli adatok felhasználásával, ami a politikatudomány szokásszerű eljárása volna, hanem történetírói kísérlet, a maga historiográfiai specifikumaival, amelyekre érdemes odafigyelnünk, hogy világos legyen, mit is teszünk, és hogy legalább a legkönnyebben elkerülhető hibákat ne kövessük el.

A jelen esetben az egyik hibát akkor vétenénk, ha a politikai kommunikáció történetét alárendelnénk valami másnak, például a politikatörténetnek vagy a médiatörténetnek. Azt állítjuk ehelyett, hogy megírható a politikai kommunikáció története mintegy önmagában, mint kommunikációs összekapcsolódások által definiálható közösségek változása. Ezért áll a magunk választotta historiográfiai írásmód középpontjában a címben jelzett három fogalom: esemény, hálózat, szemiózis.

Röviden összefoglalva a kutatás kiindulópontja az esemény, olyan történés, amely kommunikációt indít el. Mivel 25 évet vizsgálunk, ezért számos ese-

ményt teszünk meg kutatási kiindulópontnak. Az esemény körüli intenzív kommunikáció személyek és szervezetek összekapcsolódásával megy végbe. Az összekapcsolódások hálózatot alkotnak, olyat, amelynek vannak sűrűbb részei. Az így nyert hálózat leírásakor azt vizsgáljuk, vannak-e az egésznek és a részeknek társadalomszemiotikai értelemben vett specifikumai, tehát a szemiózisnak, jelteremtésnek és jelhasználatnak olyan módjai, amelyek időben tartósak az egész hálózatra nézve, illetve egy-egy szűkebb körük az egyes részhálózatokra nézve. Amennyiben találunk átfogó szemiotikai konfigurációt, akkor ezzel megtaláltuk a magyar állampolgárok közösségének kommunikációs sajátosságait, az egyes részhálózatok specifikus konfigurációi pedig feljogosítanak arra, hogy a nemzeti politikai közösségen belül kisebb közösségeket definiáljunk.

Az alábbiakban először azt mutatom be, hogy milyen módon szokás a (politikai) kommunikáció történetét megírni, melyek a műfaj főbb fajtái, azoknak mik a gyengeségei. Ezt követően a „Politikai kommunikáció Magyarországon, 1990–2015”¹ című kutatás elméleti kiindulópontjait, az előbbieken jelzett vázlat összetevőit ismertetem, hogy világossá váljék, milyen módszerrel közelítjük meg ezt a történetírói feladatot. Végül kitérek az általunk választott módszer korlátaira is. Ez a tanulmány tehát kifejezetten elméleti és módszertani jellegű, ezért empirikus kutatási eredményeket nem közöl.

TÖRTÉNETÍRÁS ÉS KOMMUNIKÁCIÓTÖRTÉNET

A kommunikációtörténetekről John Nerone (2006) azt írja, hogy míg a professzionális történészek már régen letettek arról, hogy nagy narratívákban gondolkodjanak, addig a kommunikációkutatók ragaszkodnak az ilyenekhez a történeti összefoglalókban. Vagy arról írnak például Harold Innis és Marshall McLuhan nyomán, hogyan változtatta meg a médiatechnika az egész civilizációt, de legalább egy-egy szférát, például a politikát, vagy arról, hogy bizonyos ügyek, eszmék hogyan haladtak előre, vagy szenvedtek késedelmet. Az utóbbi esetben két hősük szokott lenni: a sajtószabadság és a professzionális újságírás.

Ha ezt kiegészítjük Hayden White-nak a XIX. századi történetírásról adott tipológiájával (White, 1973), akkor nagyjából valóban leírtuk a kommunikációtörténetek mezőnyét. Ekkor a történeti bemutatás szerint egy-egy időszakban a sajtószabadság és a professzionális újságírás nemes ügye és követelménye vagy elbukott – ez volna a tragédiaként előadott kommunikációtörténet –, vagy győzedelmeskedett a kemény politikai ellenfelek okozta nehézségek közepette – ez volna a romantikus történet –, vagy úgy győzött, hogy az ellenfelek kisserűek voltak – ez a komédia típusú leírás –, vagy eleve illúzió volt e

két hősből hinni – és akkor kapjuk a szatírákat. White hozzáteszi, hogy a professzionális történetírásban a XX. századra az utóbbi győzedelmeskedett, vagyis a szatíra, az irónia, és ez egybecseng a nagy narratíváról való lemondással. Eszerint a XX. században a szakszerű történetíró távolságot tart a modernitás nagy eszméitől és eszményeitől, beéri az adott időszak fejleményeinek lokális kontextualizálásával,² de nem sugallja, hogy például a politikai kommunikációnak el kellett volna jutnia, vagy legalább közelebb kellett volna jutnia egy ideális végállapothoz, mondjuk, ahhoz, ahogyan Jürgen Habermas vagy John Rawls megszabja azt.

Ebben a White által tehát ironikusnak mondott korszakban kevésbé a szépirodalmi megírás dívik, mint a szaktudományos paradigmákon alapuló. Thomas Kuhn szellemében azt is mondhatjuk tehát, hogy a szépirodalmi megírás még a pre-paradigmatikus, a normál tudományosság előtti történetírásra jellemző. A társadalomtudományok és nyomukban a történetírás azonban valamikor a XX. század közepe táján megváltozik. Ahogyan Michel Foucault (1969: 9–10.) utal rá, a gazdaságtörténet a közgazdaságtantól vesz át kiindulópontokat, a társadalomtörténet a demográfiától és a szociológiától. Feltételezhetjük tehát, hogy a kommunikációtörténet alighanem főleg a szociológiától, a politikai kommunikáció története pedig emellett nyilván a politikatudománytól. Akkor pedig a történetírás és az általa előadott történelem folyvást változik, de most már nem például a források előkerülése, a szerző esztétikai vagy politikai szándékai okán, hanem a szaktudományos paradigmaváltások miatt.

Ebbe a gondolatmenetbe illeszkedik bele Nerone (2010, 2013) közhelyszereű mottója, mely szerint a történeti munka nem a múltról szól, hanem a jelen és a múlt közötti kapcsolatról, viszonyról. Ennek két változata lehetséges: az egyik a jelen kommunikációkutatási paradigmájához való alkalmazkodás, a másik a jelen politikatudományi paradigmájához való alkalmazkodás. Ekkor a politikai kommunikáció történetét az alapján lehetne vagy volna tanácsos megírni, ahogyan a kommunikációkutatás, vagy ahogyan a politikatudomány gondolkodik a maga tárgyáról, amit pedig alighanem főképpen a kortárs, konkrétan a 2016-os problémák és helyzet határozná meg.

Márpedig a jelen a mindenkor jelen, vagyis amikor a múltban írt történeti munkákat vesszük szemügyre, az akkori kurrens paradigmák befolyásával találkozunk. Ha csak a legutóbbi néhány évtizedre tekintünk, látjuk, hogy a (politikai) kommunikációtörténet azonos volt a médiatörténettel, a médiatörténet pedig jobbra a minőségi média történetével. Az előbbi egybecsúsítás abban állt, hogy alig fordítottak figyelmet a tömegmédián túli kommunikációs csatornákra, az utóbbi pedig abban, hogy prioritást, esetleg kizárólagosságot élveztek azok a médiumok, amelyeket az elitek követtek figyelemmel: a szeriöz nyomtatott sajtó, az elektronikus médiumokból pedig csak a híradók és a komoly politikai műsorok. Mindjárt világos, hogy ez a két leszűkítés ma-

napság nem tartható, hiszen a politikai kommunikáció nem kis része kilincselésekkel, nagygyűlésekkel és aktivisták kitelepülésével zajlik, a médiatájképnek pedig az online világ, például az internetes hírportálok, vagy az online és offline bulvársajtó ugyanúgy a részei, mint a politikai napilapok.

Ha körülnézünk a magyar sajtótörténetről szóló munkák között, hasonló tendenciákat találunk, mint külföldön. Sipos Balázs (2004) pontosan az egyik említett főhősnek, a professzionális újságírásnak a Horthy-rendszerbeli sorsát helyezi a középpontba, amikor pedig az 1990 utáni első húsz év médiatörténetét írja (Sipos 2010), bevallotta a Hallin–Mancini-paradigma (2004) normatív olvasatából indul ki. Bajomi-Lázár Péter (2014) a sajtószabadság ügyének a régióbeli cikcakkjait vázolja, s már könyvcímével is jelzi, hogy a média gyarmatosításáról, tehát alávettetéséről lesz szó. Németh György (2002) a *Mozgó Világ* történetét a politikai hatalommal folytatott konfliktusok sorozataként írja meg, tehát megint a sajtószabadság a főhős. Csillag András (2000) munkájának szintén jó érzékelhető normatív előfeltevése van, tudniillik a társadalom iránt felelősséget érző professzionális újságírás, és ennek a nem minden visszaesés nélküli előrehaladása adja a munka ívét. A szerzőknél tehát jól érzékelhető az a kívánt végállapot, amelyhez képest vélik leírhatónak az adott időszak történéseit, előrelépéseit és – főként – a visszaeséseit.

Habár nem vonjuk kétségbe az ilyen vállalkozások értékét, vannak olyan megfontolások, amelyek más irányú kísérletezésre ösztökélnek.

Az egyik ilyen megfontolás a normativitás körüli bizonytalanság. Mind a sajtószabadság, mind a szigorú média szakértelem olyan norma, amelyet nehéz megnyugtatóan megalapozni és védhetően meghatározni. Például a sajtószabadság általában a politikai hatalommal szembeni szabadságként és függetlenségként definiálódik, holott legalább ennyire fontos a média gazdasági függetlensége, amelyet adott esetben éppen az állami támogatások biztosíthatnak. Aztán meg nehéz általában médiáról beszélni a XXI. század második évtizedében, amikor a hírfogyasztás mind nagyobb része nem a nyomtatott sajtó és a nagy közszolgálati és kereskedelmi televíziók és rádiók segítségével, de még csak nem is a nagy internetes portálokon keresztül történik, hanem például a web 2-es felületeken; vajon hogyan értelmezhető ilyen körülmények között a sajtószabadság,³ a professzionális újságírás vagy annak hiánya.

A fentebb említett magyar munkák általában a politikatörténet részeként írják a média történetéről. Ennek az lesz a következménye, hogy végül is kevésbé a politikai kommunikációnak a specifikusan kommunikációs jellege jelenik meg a leírásban, mint inkább a média szféra önálló politikai ágens volta. Általában keveset tudunk meg arról, hogy maga a média vagy az adott médium milyen újságírói teljesítményeket mutatott fel, inkább azt adják elő a szerzők, hogy az újságírók és a médiumok milyen politikai sikereket értek el vagy milyen politikai kudarccokat szenvedtek el az állammal szemben. Természetesen

ezek legitim és fontos kutatási kérdések, de figyelmen kívül hagynak széles kérdésköröket, például azt, hogy miről is volt szó a műsorokban, az újságok lapjain, amikről szó volt, azok hogyan jelentek meg, kik követték és vették át őket a politikai kommunikációs közösségen belül stb.

De talán még nagyobb gondot okoz az idealista megközelítések esetében az, hogy nehéz más eredményre jutni a kutatás nyomán, mint hiányok felsorakoztatására – hiszen aligha van olyan ország, ahol a politikai kommunikáció helyzete ideális, ugyanis vagy a politikai vagy a gazdasági hatalom nehezedik rá, vagy az újságírók nem eléggé felelősségtudók, vagy az állampolgárok nem eléggé érdeklődők, vagy mindezek együtt.

Miközben tehát a normatív történetírás értékessége megkérdőjelezhetetlen, érdemes mással kísérletezni, olyan megközelítéssel, amelyhez nincsen szükség a politikai kommunikáción kívüli, külsődleges morális vagy filozófiai végállapotra, sőt, még arra sem, hogy a huszonöt év egy teljes ívet bejáró korszakká válják a leírásban.

A POLITIKAI KOMMUNIKÁCIÓ TÖRTÉNETÍRÁSÁNAK A MÓDSZERE

Állításunk szerint megírható a magyarországi politikai kommunikáció huszonöt éves története „belülről”, tehát anélkül, hogy a fejleményeit alárendelnénk végállapotoknak, normatív megfontolásoknak vagy a politikai intézmények érdekeinek. Ennek a felvázolása az alábbiakban a következő sorrendet követi: először egyenként megvizsgálom azokat a fogalmakat, amelyek kézenfekvők volnának egy reflektálatlan politikai kommunikációtörténet megírásakor. Azért van szükség erre, hogy amikor a második szakaszban felépítem a fogalmi és módszerbeli keretet, ne lehessen félreérteni a használt fogalmakat, amelyek a felszínen egybe fognak esni a korábban dekonstruáltakkal.

A fogalmak illetően kommentálását követően a saját módszer részletei következnek. A kutatás több szakaszra oszlik, ezeknek a rövid bemutatása adja a továbbiak szerkezetét:

1. A politikai események alapján hálózatokat rajzolunk fel.
2. A hálózatokból kommunikációs közösségekre következtetünk.
3. A kommunikációs közösségeket társadalomszemiotikai módszerrel elemezzük.
4. A specifikus szemiotikai konfigurációkkal rendelkező közösségek egymással közös vonásai alapján felvázoljuk az átfogó magyar politikai közösség kommunikációs sajátosságait.
5. Megvizsgáljuk az így nyert átfogó közösség és a részeit képező politikai közösségek kommunikációs sajátosságainak az időbeli változásait.

Fogalomvizsgálat

Politikai kommunikáció alatt sokféle dolgot szokás érteni: általában vagy aktorokhoz, vagy ügyekhez, vagy szavakhoz, vagy kommunikációs terekhez, például csatornákhöz, vagy mindezek kombinációihoz szokás kötni. Úgy is mondhatjuk, hogy a politika meghatározott, specifikus szemiózisait, jeltermelési módjait szokás keresni és vizsgálni.

Aktorok

A politikai kommunikációkutatások derékhada számára a politikai kommunikáció hallgatólágosan nem más, mint amikor a politikai intézmények (az állam, a pártok, az intézményesen megerősített politikusok, a bejegyzett mozgalmak, stb.) kommunikálnak. Ekkor a kutató előre tudja azt, hogy melyek a politikai intézmények, és úgy véli, hogy kizárólag az ő kommunikációjukat kell vizsgálnia. Márpedig, ha csak az előzetesen meghatározott szereplőket vesszük komolyan, akkor kimaradhatnak olyanok, akiket pedig akár maguk a politikai aktorok is komolyan vesznek. Ráadásul meglehet, hogy olyan megszólalásukat is fontosnak fogjuk minősíteni csak azért, mert tőlük származik, amelyik pedig mindenféle reakció nélkül maradt, nem vált közüggé, nem kapott politikai relevanciát, röviden: nem gerjesztett politikai kommunikációt.

Ügyek

Egy másik értelmezés szerint a politikai kommunikációt a politikailag fontos ügyekkel kapcsolatos kommunikációk összessége jelöli ki. Irányzatonként eltér, hogy melyek lehetnek ezek az ügyek: az emberi jogok, a környezetvédelem, a leszakadók felemelése, a kisebbségek egyenjogúsítása, az egyenlőtlenségek felszámolása vagy csökkentése, a bevándorlás visszaszorítása, a halálbüntetés stb. Megint csak: ekkor a kutató előre tudja azt, hogy melyek a politika fontos ügyei, már akkor tudja ezt, amikor a politikai aktorok még nem. Ebből adódnak olyan leírások, amelyek hosszan foglalkoznak ügyekkel, amelyek valójában csak a kutató vagy egy szűk kör számára fontosak, s ezáltal elterelődik a figyelem olyanokról, amelyek bizonyos politikai közösségek számára megvitatandó ügyeknek bizonyultak.

Szavak és diskurzusok

Egy harmadik értelmezés szerint a politikai kommunikációra mindig jellemző bizonyos szavak és diskurzusok használata; kézenfekvő, hogy mindenhol, ahol olyan szavak, mint politika, párt, nemzet, politikai közösség, szabadság, egyenlőség, testvériség, igazságosság, vagy éppen sajtószabadság stb., és ezek valamilyen diskurzusa, vagyis szavak specifikus és visszatérő konstellációja megjelenik, alighanem politikai kommunikációval van dolgunk. A gond hasonló

az előzőhöz: számos politikainak szánt szöveg fegyverkezik fel ezekkel a szavakkal és marad visszhangtalan, máskor meg szavak, amelyek politikamentesnek tűntek korábban, hirtelen politikai jelentőségre tesznek szert. Elég talán, ha a cigány kontra roma, a homoszexuális kontra meleg, a családon belüli erőszak vagy akár a polgár szóra gondolunk. Nem tudhatjuk előre, hogy mely szavakat és diskurzusokat kell keresnünk ahhoz, hogy politikai kommunikációra találjunk.

Csatornák

A negyedik felfogás szerint bizonyos csatornák, fórumok teszik a rajtuk zajló kommunikációt politikáivá. Például ha egy költő verset jelentet meg egy politikai napilapban, akkor az annak ellenére politikai tettek és politikai kommunikációs jelentőségű aktusnak nyilvánulhat, hogy maga a vers nem politikai tartalmú, a költő pedig tényleg költő, nem politikus. A kutató itt is előre tudja, hogy melyek a politikai kommunikáció szempontjából releváns csatornák, és melyek nem azok. Így persze előfordulhat, hogy bizonyos csatornákra és terekre nem fordít figyelmet, másokat pedig túl magasra értékeli.

A fenti értelmezések közös problémája tehát, hogy már az előtt tudják, miben áll és hol keresendő a politikai kommunikáció, mielőtt akár csak egyetlen újságcikket vagy tüntetést megnéztek volna. Már előre és a konkrét körülményektől függetlenül tudják, hogy kiket kell megvizsgálni, milyen szavakat kell keresni, milyen témák esetében kell gyanakodni, milyen további modalitások esetén kell vizsgálódni, és milyen csatornákon és terekben kell körülnézni a politikai kommunikáció után. Mindezt a saját szaktudományukból merített paradigmák rendezik el előre a számukra.

A paradigma jegyében pedig a kutatói önkény szabadon uralkodhat, és pedig nem csak abban, hogy mit vesz számba, hanem abban is, hogy mit hagy figyelmen kívül. Ha azonban csak bizonyos szereplőket, témákat, modalitásokat, csatornákat, szavakat és kifejezéseket keresünk, akkor kimaradhatnak olyanok, amelyek pedig a valós politikai élet számára fontosak vagy nagyon fontosak, míg az általunk preferáltak senkit vagy alig valakit ösztönöztek politikai cselekvésre. Különösen fenyegető ez, ha történeti leírásba fogunk, hiszen ilyenkor nehéz ellenállni annak, hogy a megírásakor fontos aktorok, ügyek, csatornák, modalitások, szavak és diskurzusok számítsanak csak vagy első-sorban, holott a történések idején mások voltak a helyi értékek.

Összességében tehát amennyiben így járunk el, nem a konkrétan lezajlott, a jelen esetben a valós magyarországi politikai kommunikációról fogunk beszélni, hanem valamilyen modellről, amelyik számára nagyon más szempontok lehetnek irányadók. Ezért is olyan vonzó a (z ironikus) történetírás számára az, hogy valamilyen készen talált paradigmát alkalmazzon, amelyik eldönti, hogy mit is kell keresni és kikutatni.

A kutatás lépései

Lehetséges-e előzetes paradigmaticus feltevések nélkül nekifogni a politikai kommunikáció kutatásának? Azt állítjuk, hogy igen. Nem azt mondjuk ezzel, hogy semmilyen előfeltevésünk nincsen, ez tudományfilozófiailag amúgy is képtelenség lenne, de reméljük azt, hogy a feltevéseink nem zárnak ki fontos elemeket, ellenkezőleg, csak arra szolgálnak, hogy elvezessenek a politikai kommunikáció „belsejébe.”

Éppen ezért a politikát is a legtágabban értjük, vagyis Claude Lefort (1986) nyomán úgy, mint ami a társadalom létrehozatalának a módjában mutatkozik meg (*mode d'insitution de la société*). A politika abban a folyamatban mutatkozik meg, amelyik által a társadalom a maga megosztottságain keresztül elrendeződik és egységesül. A politika tehát a társadalom formáját adja, jóllehet általában csak a tevékenységek egyik különös formáját, az egyik alrendszer szókás alatta érteni. Ez az alrendszer típusú megközelítés azonban meghatározott formájú társadalomban alakul ki, vagyis már következménye a társadalom olyan politikai formájának, amelyik különálló alrendszereket hoz létre valósan és/vagy gondolatilag. Az alrendszerekre osztottság tehát már politikai folyamatok eredménye, és nem előzi meg azokat.

Olyan politikafogalommal dolgozunk, amelyik a többszörösen osztott társadalom elrendezésére és egységesülésére, integrációjára vonatkozik. A politika folyamatok sokasága, vagyis nem valamilyen jól körülhatárolható objektum és intézményes kör, hanem inkább interakciók sokasága, amelyek tehát folyvást teremtik és újrateremtik az emberek együttélésének a kereteit, összetartó mechanizmusait, s eközben objektivációkat, köztük intézményeket is teremtenek és újrateremtenek. Politikafogalmunk egyben performatív alapon is áll, vagyis az együttélést elrendező és egységesítő folyamatok és cselekvések hatásai jelennek meg az emberek számára, például hatalomként, intézményként, szokásként, vagyis mindezek nem rendelkeznek előzetes esszenciával.

A politika interakciók sokaságából áll, amelyek folyvást újabb interakciókhoz vezetnek. Az interakciók a később bemutatandó társadalomszemiotika értelmében vett jelek közepette zajlanak, jeleket állítanak elő és jeleket értelmeznek át. Az aktorok példáján illusztrálva a dolgot azt mondhatjuk, hogy az interakciók sokaságaként felfogott politikai élet kommunikációs aspektusa abban áll, ahogyan a politikai aktorok az interakciók során hatnak egymásra és az őket figyelőkre, mégpedig vagy szándékosan érnek el hatást, vagy akaratlanul teszik ezt, tudniillik a többiek interpretációs tevékenységén keresztül. Az interpretáció megnyilvánulhat cselekvésekben, kognitív, értékelő vagy érzelmi válaszokban. Interakció azonban nemcsak személyek vagy intézmények között mehet végbe, hanem például személyek és tárgyak között is, tudniillik olyan értelemben, hogy a tárgynak a személy számára formálódó jelentése

nem eleve adott, hanem a tárggyal zajló interakcióban alakul, és pedig esetleg végeérhetetlenül. Felfogásunk tehát jelentésközpontú, de a jelentést nem szűkítjük narratívákra, hanem – például a kései Wittgenstein- vagy a Mead-féle interakcionizmus (1973) jegyében – a jelentés cselekvésekben is megnyilvánulhat, tehát abban, ahogyan egy jelként is felfogható objektumra a befogadó reagál.

Az esemény

A politikai kommunikáció fogalmának hiposztazálása egy cselekvési körnek és aspektusnak a létezését feltételezi. A kutatási feladatunk az, hogy ennek a belsejébe kerüljünk, tudniillik abban az értelemben, hogy e cselekvési kör saját maga vezesse a saját leírását. Ennek érdekében a kutatás első lépésében olyan tárgyat veszünk szemügyre, amelyik a közfelfogás szerint politikai jellegű, ez pedig a politikai esemény.

Esemény akkor áll elő, amikor megtörik a dolgok szokásszerű rendje.⁴ Az ilyen szakadás arra készíti az egyént éppúgy, mint a közösségeket, hogy mintegy helyreállítsák az elveszni látszó rendet, megmagyarázzák, értelmezzék a történeteket. Ez kommunikációk sokaságán keresztül történik, minél jelentősebb az esemény, a szakadás, annál intenzívebb a kommunikáció.

Másfelől éppen az válhat eseménnyé, ami körül intenzív kommunikáció alakul ki. A politikus sokszor éppen arról akarja meggyőzni a környezetét vagy az állampolgárokat, hogy esemény történt, tudniillik megszakadt a dolgok korábban megszokott rendje, s immár új politikai szituáció áll fenn – természetesen olyan, amelyet ő tud a leginkább kezelni, amelyre ő ismeri a megoldást, a magyarázatot. A politikában, de a marketing és a public relations eluralkodása óta az üzleti életben is, az aktorok eseményekkel operálnak: nemcsak eszméket, narratívákat terjesztenek elő, hanem ezeket mindjárt, sőt lehet, hogy kizárólagosan eseményekbe öltöztetik.

Akár mesterségesen kreált, akár valóságos, az esemény újraszabhatja a szereplők körét, a használt szavak választékát és jelentését, az alkalmazott stílusokat, a szemiozisos egyéb módjait. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy számba vesszük a politikatörténeti összefoglalók által legfontosabbnak nyilvánított eseményeket, és azok közül választunk néhányat, a huszonöt év tekintetében legalább tízet. Nem írjuk tehát felül az összefoglalók ítéletét valamilyen paradigma jegyében, hanem nekilátunk annak, hogy az adott események révén kerüljünk belül a politikai kommunikáció határára.

A hálózatok⁵

Az esemény középpontba állítása voltaképpen csak rövid időre szól, a valódi célunk ugyanis az, hogy általa eljussunk a hálózatokhoz. Az esemény segítségével regisztráljuk a megindult kommunikációs tevékenységek részleteit,

elsősorban is azt, ahogyan az esemény kapcsán a politikai aktorok hivatkoznak egymásra. Ilyen módon az eseményre bízunk a kommunikációs szempontból fontos aktorok körének a kijelölését: azok tartoznak az adott körbe, akik az eseményre reagálva egymásra is reagálnak, ezt nem írjuk felül például az intézményes meghatározottságok alapján.⁶ Ezek a reakciók hozzák létre az aktorok *hivatkozási hálózatát*; ez az egyik legfontosabb hálózatunk.

Az esemény körüli kommunikációs aktusokban megfigyelhető lesz egy sor vissza-visszatérő szó és kifejezés. Megint: nem a kutató, hanem az esemény fogja eldönteni azt, hogy melyek a fontos szavak magának a politikai kommunikációs folyamatnak a számára. Ebben a vonatkozásban sem a konkrét esemény, vagy az azzal kapcsolatban használt szavak jelentése lesz a fontos, hanem az, hogy az aktorok mely köre alkalmazza ugyanazokat a szavakat, értelmezi ugyanolyan módon az eseményt. Ezekből a párhuzamosságokból hozzuk létre az esemény *diszkurzív hálózatát*.

Több eseményt is megvizsgálunk ugyanilyen módon, ezért több hivatkozási és diszkurzív hálózatot rajzolhatunk fel. A huszonöt év alatt legalább tíz esemény ilyen hálózataival fogunk dolgozni. A tíz esemény ennek megfelelően összesen húsz hálózatot rajzol fel: tíz hivatkozási és tíz diszkurzívát.

Kommunikációs közösségek⁷

Arra számítunk, hogy az időben egymáshoz közeli események hálózatai hasonlítani fognak egymásra, és ez utat nyit számunkra a politikai közösségek definiálása felé.

A hálózatok hasonlósága azt jelenti, hogy nagyjából ugyanazok a politikai aktorok (politikuskok, szervezetek, mozgalmak, állampolgárok) szólalnak meg az egymást követő eseményekkel kapcsolatban, és a megszólalásaikban ugyanazokra a politikai aktorokra hivatkoznak. Például ha az első esemény kapcsán egy politikus egyetértve hivatkozik egy másik politikusra, akkor a második esemény kapcsán is ugyanarra fog hivatkozni. Hasonlóképpen: ha az adott megszólaló az első eseményt egy bizonyos értelmezési keretben említi és értékeli, akkor az általa egyetértően hivatkozott másik politikus is vele megegyező értelmezési keretet fog alkalmazni, és ez így lesz a második, harmadik stb. esemény kapcsán is. És persze megfordítva: az adott politikus sosem vagy csak ritkán fog egy adott további politikusra hivatkozni, és sosem vagy csak ritkán fogja ugyanazokat a szavakat, diskurzusokat és értelmezési kereteket alkalmazni az események tárgyalásakor, esetleg kifejezetten elutasítja őket. Ez utóbbi két politikus abban összetartozik ugyan, hogy mindketten ugyanazokra az eseményekre reagálnak, de annyiban nem, hogy más és más hivatkozási és diszkurzív hálózatba tartoznak.

Ha ez így lesz, akkor az események feldolgozása nyomán kialakult hálózatok megalapozzák azt a hipotézisünket, hogy nemcsak hálózatokról, hanem

politikai kommunikációs közösségekről is beszélhetünk, tudniillik arról, hogy az egymásra rendszeresen hivatkozók és az eseményeket rendszeresen egyformán értelmezők ugyanahhoz a közösséghez tartoznak. Természetesen nem egy-két politikusról, szervezetről, újságról, televízió és rádiócsatornáról, internetes portálról és web 2-es szereplőről, állampolgárról van szó, hanem több tucatról, esetleg több százról.

Ezen a ponton még mindig csak hipotetikus politikai közösségeknél tartunk. Annyiban azonban már túlléptünk a pusztá kapcsolatokon, hogy a diszkurzív hálózat valamiféle párhuzamos értelmezéseket és értékeléseket is jelez az aktorok között, valami olyat tehát, ami már-már kielégíti az újabb antropológia közösségfogalmát (Amit–Rapport, 2002). Amennyiben azonban meg akarunk bizonyosodni arról, hogy politikai kommunikációs közösségek tárnak fel, további specifikus kommunikációs vonásokat kell találnunk.

Közösség és szemiózis⁸

Ahogy előrebocsátottam, a politikai kommunikáció különféle cselekvésekből, interakciókból áll, ezek jó része szövegekben, képekben és mozgóképekben, valamint további dolgokban (tárgyak, épületek, térrendezések stb.) objektiválódik. A szövegek, a képek és mozgóképek, valamint a további dolgok ilyen módon a valahai cselekvések és interakciók jeleivé válnak, szemiózison mennek keresztül. Feltételezésünk szerint a magyar politikai közösségre és részközösségeire jellemző az, ahogyan ezek a kommunikációs cselekvések végbemennek, és ahogyan objektiválódnak. A kérdés az, hogy milyen módon lehet ezeket a jellegzetességeket leírni.

A szemiózis, a jellé válás kétféleképpen is érthető. Az egyik mód az, hogy valaki tudatosan jellé változtat valamit, például egy tárgyat egy ország jelképévé, egy mozdulatot egy közösséghez tartozás jelévé, egy mondatot a szervezet jelszavává stb. A másik mód az, ami önkéntelenül is végbemegy: valami, egy tárgy, egy szó, egy cselekedet stb., a létrehozó akarattól függetlenül jellé válik, például egy közösséghez tartozás jelévé, és akkor a közösség változtatja jellé, viszonyul hozzá úgy, mint valami másnak a jeléhez. Tulajdonképpen minden jel egyben közösséghez tartozást is magában hordoz, ugyanis csak a meghatározott közösség tudja vagy érzi azt, illetve cselekszik annak az égisze alatt, hogy az adott dolog a jele valaminek, utal valami másra, érzékeltet valamit például a közös múltból; ez a csoport tudásának a része, amely tudásban potenciálisan minden csoporttag részesedik. Ekként a szemiózis bevett mintái és a politikai kommunikáció közösséget konstituál.

Az ügyek, aktorok, modalitások stb. többféle szerepet játszhatnak az adott politikai közösség konstitúciójában. Kézenfekvő példa Orbán Viktor, akinek a személye az egyik politikai közösségben belülről integratív, mint az ingroup prototípusa (Hogg, 2001), a többiben inkább kívülről integrál, tudniillik, mint az outgroup prototípusa. A lyukas zászló, vagy hosszú ideig a nemzeti színek,

2002-ben egy darabig a kokárdaviselés a baloldali közösség számára negatív tárgy, dolog, szokás stb. volt, és ilyen módon egy kommunikációs modalitás segítségével meghatározta mind azt a közösséget, amelyik használta a jelet, mind pedig azt, amelyik kritizálta a használatot.

Kutatási módszerünk a társadalmi szemiotika. A társadalmi szemiotika a jelekről szól, mégpedig a jelhasználattal, vagyis a jelkészítéssel és a jeladással (*signmaking*) indít. A jelhasználó, ehelyütt a politikus vagy a stábja, vagy a politikai cselekvő, esetleg a közösség egésze közölni akar, tehát tulajdonképpen cselekedni, tenni akar, és kerít hozzá jeleket, legyenek ezek szavak, mondatok, képek, filmek, zenék, gesztusok, mozdulatok, arckifejezések, de akár személyek és szervezetek is. A társadalom és egy-egy közössége egyfelől felkínál bevett jeleket, szemiotizálási módokat a jelhasználónak, másfelől szabályozni is próbálja azt, hogy a jelhasználat hogyan mehet végbe. Sem a jelhasználó nem teljesen szabad, sem a társadalom, illetve a közösség nem teljesen szabályoz; inkább a kettő folyamatos interakciói közepette változnak a jelek és a szabályozásaik.

A jeleknek, ekként a képeknek és a szövegeknek és az egyéb objektivációknak nincsen végső és autentikus jelentésük. A jel nem valamilyen jól meghatározható dolog helyett áll, amely dolog emiatt végső soron szabályozná a jel jelentését és használatát, és ezért jelfejtésekor tulajdonképpen ezt kellene megtalálni. Mivel ilyen végső alap nincsen, ezért a kutató nem áltathatja magát azzal, hogy el fog jutni, vagy már el is jutott egy-egy jel jelentésének a teljes feltárásához.

A társadalmi szemiotikában a hangsúly a konvención van, tudniillik azon, hogy az emberek maguk alkotják a szabályokat, következésképpen meg is tudják őket változtatni. Két dolgot azért rögzíteni szükséges:

- a. Nem mindenki képes a szabályok megváltoztatására, mert ahhoz hatalom kell; a hatalom lehet állami, de lehet gazdasági vagy intellektuális/kulturális is.
- b. Nem minden szabály egyforma, és nem mindegyik változtatható meg ugyanolyan módon. Sokszor a szerepmodellek szabályoznak, a politikában például a vezérek viselkedése.

A jelek nem többek, mint lehetőségek, erőforrások. Az erőforrás mivolt azt jelenti, hogy a társadalom, a közösség és az egyén különbözőképpen élhet az adott jellel, diskurzussal, műfajjal, stílussal, kompozíciós móddal stb. Ez különösen kapóra jön a politikai kommunikáció vizsgálatában, ugyanis itt az egyik oldal megszólalása a másik politikai oldalnak valóban csupán erőforrás, eszköz az adott megszólalásnak a saját politikai célok érdekében történő (át)értelmezéséhez. A politikában tehát nagyon is megszokott, hogy a személyeknek, intézményeknek, szavaknak, képeknek és egyéb jeleknek nincsen végső jelentésük.

Dimenziók

A hálózatelemzéssel kapott protoközösségeket öt dimenzió mentén vizsgáljuk; ezek mentén keressük a további közös vonásokat, a dimenziók specifikus konfigurációit. A dimenziók az előbbieik értelmében tulajdonképpen szemiotikai erőforrások.

A dimenziók a következők:

Aktorok. A hálózatok kirajzolta közösség aktorokból áll. Aktor lehet a politikus, a párt, valamilyen mozgalom és más szervezet, egy-egy médium vagy éppen fontos közéleti személyiség, de állampolgár is. Az aktorok közvetlenül cselekszenek, megszólalnak, kommunikálnak, mégpedig az adott közösség normáinak megfelelően, illetve azokat ismételve és felülírva is.

Azt feltételezzük, hogy az adott politikai közösség kialakít olyan szerepeket, amelyek rá vagy csak rá jellemzők, s persze gondoskodik ezeknek a szerepeknek a betöltéséről is. Például a kutatásból kiderülhet, hogy 1990 után néhány évvel a vezérszerep fontossá vált előbb az egyik politikai közösségben, majd a többiben is. Volt olyan politikai közösség, amelyik ezt a szerepet tartósan be tudta tölteni valakivel, volt, amelyik csak átmenetileg stb. A közösségek beszéltek erről a szerepről, szidták vagy dicsérték a meglétét vagy a betölteni szükséges személy hiányát – mindenképpen olyan kommunikációs és cselekvési objektum lett, amelyik jellemzővé vált az egyes közösségre, és mivel majdnem mindenütt megjelent, ezért az jellemző a magyar politikai közösségre általában.

Ügyek. Feltételezésünk szerint egy-egy politikai közösségre jellemző az, hogy milyen ügyeket szokott felkarolni. Ez két formában szokott végbemenni: rendszeresen kezdeményez meghatározott ügyeket, illetve mindig reagál a rá jellemző, de mások által kezdeményezett ügyekre. Sokan az ügyek miatt csatlakoznak az adott politikai közösséghez, mások egy-egy új ügy miatt hagyják el. A specifikus ügyválaszték, az úgynevezett ügybirtoklás (*issue ownership*) fontos politikai erőforrás az adott közösség számára.

Diskurzusok. A politikai közösségekre jellemző szokott lenni az, hogy milyen tudásokat, tudáselemeket, jelszavakat, hívószavakat stb. kultiválnak. A diskurzus a társadalmi szemiotika értelmezésében meghatározott módon strukturált tudást jelent. Tartozékai bizonyos szavak, főleg jellegzetes metaforák. Az egyik közösség strukturálhatja a politika mibenlétéről szóló tudását a harc metaforája köré, hogy tehát a politika folyamatos harc. A másik közösség hangoztathatja azt, hogy a politika vezérelve az együttműködés, az érdekek kiegyensúlyozása, a konszenzus. Központi szerepet játszhatnak olyan szavak, mint nemzet, progresszió, függetlenség, európaiság, szakértelem, közösségteremtés és így tovább. Nagyon jellegzetes, hogy az egyes politikai közösségek milyen szavak és diskurzusok mentén szervezik a megszólalásaikat, a tudásukat önmagukról és a világ dolgairól általában.

Csatornák. A politikai közösségre jellemző lehet, hogy mikor milyen kommunikációs csatornákat preferál. Időben változatos volt a huszonöt év: hosszú harc folyt a nyomtatott sajtó és az elektronikus médiumok megszerzésért, majd először az ebben alulmaradók a direkt marketing eszközeit kezdték alkalmazni, aztán mások is rátértek erre az útra. Utóbb jelentős politikai sikert lehetett elérni annak ellenére, hogy egy politikai aktor alig került be a fősodró médiába, viszont kiépítette a maga online jelenlétét és infrastruktúráját, valamint jelen volt a hétköznapi tereiben. A csatornák erőforrások abban az értelemben is, hogy bizonyos társadalmi csoportok meghatározott csatornákat vagy csatornacsoportokat preferálnak, ezért az adott közösség csatornaválasztása egyben jelzi: melyik társadalmi csoportokat vette célba.

További modalitások. Az eddigiek is modalitások voltak a társadalomszemiotika értelmében, de számtalan modalitás áll még a politikai közösségek rendelkezésére a maguk működéséhez. Mindenekelőtt kell említeni a képeket. A mai kultúra képekkel teli, ami nemcsak azt jelenti, hogy sok képpel találkozni a mindennapokban, hanem azt is, hogy még a szövegek is képszerűen, például foltokban és nem lineárisan helyezkednek el akár a nyomtatott lapokon, de még inkább az internetes oldalakon. A tárgyak is modalitások, amiképpen az épületek vagy a tételrendezések is azok. Egy politikai közösség kifejezheti a maga ambícióit nemcsak szövegekkel, hanem azzal is, ha épületeket emel, szobrokat állít, dalokat ír, közös öltözetet alakít ki stb. – a lehetőségek végtelenek.

A magyar politikai közösség és részközösségei

A hivatkozási és diszkurzív hálózatok nyomán felsejlő közösségeknek tehát megvizsgáljuk a kommunikációs dimenzióit, és így várhatóan több olyan közösséget fogunk kapni, amelyek a kommunikációs mintáik alapján térnek el egymástól. Ezek a minták, szemiotikai konfigurációk definiálják az egyes közösségeket. Feladatunk az átfogó magyar politikai közösség leírása is, ezért olyan jellemzőket keresünk, amelyek minden magyar politikai közösség kommunikációjában jelen vannak. Megint aktorokat, ügyeket, csatornákat, diskurzusokat és további modalitásokat keresünk, de most a közöset.

Ekkor tehát képessé válunk a magyar politikai közösség politikai kommunikációs alapú definiálására. Ez idő szerint a leírás két fő irány mentén lesz lehetséges:

1. Nem megosztó közös jellemzők: amit egyformán tesznek, használnak, mondanak, írnak, amiben reflektáltan vagy reflektálatlanul egyetértenek.
2. Megosztó, de közös jellemzők: amit mind fontosnak tartanak, de amiben reflektáltan nem értenek egyet.

A reflexió fontos, hiszen nem minden különbség osztja meg a politikai közösséget. Legalábbis tudniuk kell a politikai közösségeknek arról, ha valami elválasztja őket egymástól.

Folytonosságok és váltások – a történelem

Az egyes események egy-egy időpillanatra nézve szolgálnak alapul a politikai közösségek vizsgálatához. A dimenziók alapján történő elemzések időhorizontja már tágasabb: elvileg a következő vizsgálat alá volt eseményig tart. Ilyen módon a huszonöt év kutatásában tíz diszkrét szakaszra vonatkozóan rendelkezünk kommunikációs együttállásokkal, szemiotikai konfigurációkkal, az egyes közösségek és az átfogó politikai közösség ötdimenziós leírásaival. A következő lépésben a pillanatképeket, a diszkrét szakaszok leírásait vetjük össze egymással, mégpedig azért, hogy folytonosságokat és változásokat fedezzünk föl közöttük. Többek között olyan kérdésekre keressük a választ, mint a következők:

- Milyen az *aktorok* fluktuációja az egyes politikai közösségekben? Milyen pártok, mozgalmak, politikusok, állampolgárok váltak fontossá az egyes politikai közösségek számára?
- Megváltozott-e a fontos politikai *ügyek* természete a 25 év alatt? Milyen típusú ügyeket találtunk: gazdasági, kulturális, külpolitikai, pártpolitikai, környezeti, demográfiai stb.? Hogyan változott a közös és nem közös ügyek aránya, viszonya?
- Védhető-e dinamizáló tényezőként a médiaközpontúság az 1990–1997-es, a marketingközpontúság az 1997–2006-os, és a direkt interakciós jelleg a legutolsó időszakot illetően?⁹
- Melyek voltak és hogyan változtak a fő metaforák, logikák, hivatkozás-rendszerek, diskurzusok a huszonöt év alatt? Vannak-e végighúzódnó hívszavak, ideológémák az egész időszakban, közösségenként és összességében?
- Milyen volt a magyar politikai kommunikáció képi és mozgóképes világa? Mennyiben változtak a nagygyűlések, a petíciók, a tárgyi kultúra, a személyes megkeresések mikéntje stb.?

A kutatás a végére képessé válhat átfogó kérdések megválaszolására is:

- Vannak-e jól elhatárolható szakaszai az átfogó magyar politikai közösség politikai kommunikációs fejlődésének? Ha vannak szakaszok, akkor mi idézhette elő a minőségi változásokat a szakaszhatárokon, vagy legalábbis hogyan írható le a minőségi váltás?
- Léteznek-e a huszonöt éven végighúzódnó politikai közösségek Magyarországon? Olyanokra gyanakodhatunk, mint a baloldali közösség, a jobbközép közösség és a radikális/szélsőjobboldali közösség. Ezek az öt dimenzió mentén annak ellenére tartósnak bizonyulhatnak, hogy egy-egy párt vagy vezető politikus közben átlépett az egyikből a másikba, az egyik diskurzus és más modalitás megjelent az egyik közösség után a másikban stb.
- Mennyiben vágnak egybe és térnek el a politikai kommunikációs specifikumok alapján definiált politikai közösségek egyfelől, politikai fejlődési szakaszok másfelől a mások által definiáltaktól?

KORLÁTOK

A történetírásnak ez a módja sem mentes a korlátoktól.

Nyilvános és magán

A vizsgálat fenntartja a nyilvánosság és a magánszféra közötti különbségtételt, mégpedig olyannyira, hogy csak az előbbire értelmezi a politikai kommunikációt. Az első látásra talán nem súlyos ez a korlátozottság, hiszen a közfelfogás szerint a politikai kommunikáció lényegi része a nyilvánosságban zajlik, olyan helyeken, csatornákon és terekben tehát, amelyek mindenki számára hozzáférhetőek. Valójában persze a politikai kommunikáció jelentős része a magánszférában megy végbe: a baráti társaságokban, a családi vacsorák közben, vagy éppen pártok intranetjein, a politikusok között zárt ajtók mögött zajló deliberációkban stb.

Ráadásul a magán és nyilvános szétválasztásával ignoráljuk azt a feminista gyökerekből táplálkozó megfontolást, hogy a családon belüli viszonyok ki-egyenlítettébbé válnának akkor, ha a politikának és a politikai harcoknak nem kellene megállniuk a magánszféra határán. E felfogás szerint ugyanis ez az elválasztottság azoknak az érdekét szolgálja, akik szeretnék fenntartani a családon és általában a magánszférán belüli elnyomást.

Utaltam már arra is, milyen hatásos tud lenni egy-egy politikai szervezet azáltal, hogy jelen van – akár nem politikai viselkedésformákkal – az állampolgárok mindennapjaiban, falusi, kisközségi tereiben, kulturális rendezvényein. Ezek alig-alig kerülnek bele a nagy médiába, tehát féltő, hogy elkerülük a figyelmünket.

Úgy véljük azonban, hogy ezeknek a tereknek a kikutatása meghaladja a kapacitásunkat, és számos buktatóval fenyegetne. Másfelől valahányszor fel-sejlik egy-egy politikai közösség, akkor az adott közösség kommunikációs fórumain és csatornáin külön figyelni fogunk az ilyen típusú jelenlétek jeleire is.

Preferált kiindulópontok

A kutatás kétségkívül preferál a hálózatok felvázolásához bizonyos kiindulópontokat, s ezáltal esetleg megfélemedezik olyanokról, amelyek más hálózatokhoz és más politikai közösségekhez vezetnének.

A fogyasztást azzal próbáljuk meg legalább részben orvosolni, hogy igyekszünk változatos kiindulópontokat választani. A negyedszázad első évtizedében gyakorlatilag nincsen más nyilvános kommunikációs csatorna, mint a média, mégpedig a Magyar Televízió, a Magyar Rádió és a nyomtatott sajtó. Ezeknek a körét lefedjük, abban az értelemben, hogy mindegyik napilapot, hetilapot, híradót és politikai műsort, amelyről tudomásunk van az adott korból, átvizsgálunk a kiválasztott események megjelenését keresve. A későbbi időszakokban mind inkább elérhetővé válnak más kommunikációs csatornák:

elsősorban is az online világ megjelenése következtében. Ekkortól lehetővé válik a párthonlapokat vagy akár a blogoszférát is nemcsak bevonni a hálózatrajzolásba, hanem esetleg kiindulópontnak választani egy-egy elemét.

Valójában azonban ez a korlát azért nem teszi szűkössé a kutatást, mert az esemény és a hálózajzolás kiindulópontok tényleg csak kiindulópontok, amelyek esetleges egyoldalúságait ellensúlyozhatják a dimenziók mentén történő leírások, és persze a további hálózatok kiindulópontjai.

Az események kiválasztása

A fenti két korlátból következik az, hogy a hálózajzolást lehetővé tevő események fellelhetősége is korlátozott: csak azokat az eseményeket vehetjük kiindulópontnak, amelyekről a médiából vagy valamilyen mediális csatornán egyáltalán tudomással bírhatunk. Nem lehet kizárni tehát azt, hogy olyan lokális események is kirajzoltak, létrehozta és megerősítettek vagy éppen átalakítottak hálózatokat és közösségeket, amelyekről nem lesz tudomásunk, mert nem jelentek meg róluk kellő számban tudósítások és utalások a tömegmédiában és az interneten.

Mentségül azt hozhatjuk fel, amit az előbb, tudniillik hogy az esemény tulajdonképpen csak létra, amelyen eljutunk kiindulópontokhoz, amelyek aztán hozzásegítenek a hálózatok felrajzolásához, de a hálózatok sem jelentik a végállomást, mert a célt akkor értük el, amikor az egyes politikai közösségek leírásához jutottunk el. A politikai közösségek pedig már egyáltalán nem pusztán az események körül alakulnak ki, hanem az aktorok, az ügyek, a csatornahasználat, a diszkurzív együttállások és a további szemiozisos közössége következtében.

Pillanatképek és trendek

Azáltal, hogy az eseményeket tekintjük kiindulópontnak, a kialakuló hálózatokat függővé tesszük attól, vajon ki reagált az adott eseményre, s a reagálás során az adott aktor kire hivatkozott és kivel alkalmazott azonos értelmezési keretet az esemény tárgyalásában. A hálózat tehát pillanatképet rögzít, holott teoretikus kiindulópontunk az, hogy a politika és a politikai kommunikáció interakciókon keresztül zajlik. Ki lehet-e olvasni ezt a folytonosan zajló interakciót, ennek a sajátosságait a pillanatképekből, különösen akkor, ha nem készül sok belőlük? Aligha, és éppen ezért jelöltük meg végcélként a politikai közösségek felrajzolását, vagyis azoknak a szemiotikai konfigurációknak a leírását, amelyek ezeknek az interakcióknak a visszatérő jellegzetességeit adják.

Módszertanilag nézve bármely leírás mindig rögzítés, arról ad számot, ami rögzíthető, s ennek folyamán megszilárdítja a folyamatokat egy-egy fogalom-má, tulajdonsággá, jellemzővé. Ennél aligha tudunk továbbmenni, mert az már egy másik műfaj, talán színház vagy film lenne, a politikai kommunikáció valamilyen performálása, mondjuk, feltöltve a web 2 egyik site-jára.

JEGYZETEK

- ¹ A kutatást az OTKA (112323) támogatja.
- ² Ennek a lokális kontextualizálásnak egyik közelmúltbeli csúcsteljesítménye Kövér György (2011) könyve a tisztaeszlári perről. Kövér György a leírásra a kráter metaforát használja, tudniillik abban az értelemben, hogy a leíró az esemény legtávolabbi keretének bemutatásával indul, majd egyre közelebb lép a perhez, ami egyben mélyülést is jelent a nagy társadalmi osztályok bemutatásától az egyéni élettörténetekig és a Solymosi Eszter eltűnésének napján, illetve a per folyamán mutatott egyéni viselkedésig.
- ³ A Freedom House is két szférában méri a sajtószabadságot: az offline és az online világra külön-külön ad osztályzatot.
- ⁴ Az esemény lételméleti és ismeretelméleti státusáról lásd: Badiou, 1988; Boer, 2013 és Human, 2015.
- ⁵ A hálózatok problémájáról lásd: Bene, 2016.
- ⁶ Az eljárás szisztematikus végigvitelét lásd: Szabó, 2014.
- ⁷ A közösségek mineműségéről lásd: Szabó, 2016.
- ⁸ Lásd ehhez: Kress–Van Leeuwen, 1996 és Van Leeuwen, 2005.
- ⁹ Lásd ennek részleteit: Kiss–Szabó, 2015.

IRODALOM

- Amit, Vered–Nigel Rapport (2002): *The trouble with community: anthropological reflections on movement, identity and collectivity*. Pluto, London–Sterling.
- Badiou, Alain (1988): *L'être et l'événement*. Éditions du Seuil, Paris.
- Bajomi-Lázár, Péter (2014): *Party Colonisation of the Media in Central and Eastern Europe*. CEU Press, Budapest–New York.
- Bene Márton (2016): Kommunikációs hálózatok és politikai közösség. Hálózatelemzési módszerek alkalmazása a politikai kommunikáció történetének kutatásában. *Politikatudományi Szemle*, XXV. évfolyam, 1. szám, 72–97.
- Boer, R. (2013): Revolution in the Event: The Problem of Kairós. *Theory, Culture & Society*, 30 (2): 116–134. doi: 10.1177/0263276412456565
- Csillag András (2000): *Joseph Pulitzer és az amerikai sajtó*. Osiris, Budapest.
- Foucault, Michel (1969): *L'Archéologie du savoir*. Éditions Gallimard, Paris.
- Hogg, Michael (2001): A Social Identity Theory of Leadership. *Personality and Social Psychology Review*, 5.
- Human, O. (2015): Potential Novelty: Towards an Understanding of Novelty without an Event. *Theory, Culture & Society*, 32 (4): 45–63. doi: 10.1177/0263276414531050
- Kiss Balázs–Szabó Gabriella (2015): Politikai kommunikáció. In: Körösenyi András (szerk.): *Magyar politikai rendszer*. Budapest, Osiris–MTA TK.
- Kövér György (2011): *A tisztaeszlári dráma*. Osiris, Budapest.

- Kress, Gunther–Theo van Leeuwen (1996): *Reading images: the grammar of visual design*. London–New York, Routledge.
- Lefort, Claude (1986): La question de la démocratie. In: Lefort, Claude: *Essais sur le politique, XIXe–XXe siècles*. Éditions du Seuil, Párizs.
- Mead, George H. (1973): *A pszichikum, az én és a társadalom szociálbehaviorista szempontból*. Gondolat, Budapest.
- Nerone, John (2006): The Future of Communication History. *Critical Studies in Media Communication*, 23: (3), 254–262.
- Nerone, John (2010): Genres of Journalism History. *The Communication Review*, 13: (1), 15–26.
- Nerone, John (2011): Does Journalism History Matter? *American Journalism*, 28: (4), 7–27.
- Németh György (2002): *A Mozgó Világ története, 1971–1983*. Palatinus, Budapest.
- Sipos Balázs (2004): *A politikai újságírás mint hivatás: Nyilvánosság, polgári sajtó és a hírlapírók a Horthy-korszak első felében*. Napvilág, Budapest.
- Sipos Balázs (2010): *Média és demokrácia Magyarországon*. Napvilág, Budapest.
- Szabó Gabriella (2014): *Kommunikáció és integráció*. L'Harmattan, Budapest.
- Szabó Gabriella (2016): Politikai kommunikáció és közösség. *Politikatudományi Szenle*, XXV. évfolyam, 1. szám, 29–47.
- Van Leeuwen, Theo (2005): *Introducing Social Semiotics*. Routledge, London–New York.
- White, Hayden (1973): *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Johns Hopkins University Press, Baltimore.